

Nr 509.

Av herr **Lithander**, *angående lämpligheten av att riksdagens ledamöter innehava avlönade uppdrag inom nuvarande eller blivande hel- eller halvstatliga monopol.*

Under åren 1930, 1933 samt 1935 hava motioner väckts angående lämpligheten utav att riksdagens ledamöter innehava avlönade uppdrag inom nuvarande eller blivande hel- eller halvstatliga monopol.

Hittills har riksdagens majoritet ej velat uttala sig för att riksdagsmannauppgdraget bör vara oförenligt med avlönade uppdrag inom dylika monopol, över vilkas tillkomst och bestånd riksdagen beslutar.

Dylika beslut hava emellertid som följd, att mången enskild näringsutövare berövas sin utkomstmöjlighet och då bör icke ens i enstaka fall riksdagens ledamöter tillträda inkomstbringande uppdrag inom monopolen ifråga.

En avsevärd minoritet inom riksdagen har delat motionärernas mening och under 1935 års riksdag kommo många uttryck till synes inom den svenska pressen, som med ogillande sett att avlönade uppdrag inom monopolen utskiftats emellan olika partier.

När riksdagen det oaktat hittills ej velat reformera sig själv, vill jag uttala den förhoppning, att vid 1936 års allmänna val till andra kammaren de valberättigade inom *alla* politiska partier skola fordra, att avlönade uppdrag inom de statliga monopolen ej skola vara förenliga med riksdagsmannauppgdraget.

I motion nr 274 i riksdagens första kammare 1935 yrkade professor Johan Bergman: att riksdagen vill besluta hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida riksdagens ledamöter lämpligen böra innehava avlönade uppdrag inom nuvarande eller blivande hel- eller halvstatliga monopol, samt att Kungl. Maj:t under innevarande riksdagsperiod ville inkomma med de förslag, vartill denna utredning giver anledning.

Samma slutytyrkande gjordes i andra kammaren den 23 januari 1935 i motion nr 479 av undertecknad med följande något olika motivering:

»Vid 1933 års riksdag väckte undertecknad i andra kammaren en motion (nr 301) så lydande:

'Det torde inom landet råda en ganska allmän mening därom, att riksdagens ledamöter icke böra beklädas med avlönade uppdrag inom de av riksdagen tillskapade monopolen, d. v. s. Aktiebolaget Svenska Tobaksmonopolet och Aktiebolaget Vin- och Spritcentralen eller något som helst annat därmed jämförligt hel- eller halvstatligt monopol, som av riksdagen beslutats eller kan komma att beslutas. Ett motsatt förhållande, d. v. s. en riksdagsmans större eller mindre inkomstberoende av ett dylikt under riksdagen sorterande eller för sin tillkomst och fortbestånd av riksdagen beroende

monopol, måste anses strida mot önskvärd ordning och obundenhet vid besluts fattande rörande dessa organisationer.

En utförlig motivering skulle givetvis kunna åstadkommas, men det torde icke vara behöfligt till belysande av en princip, vars efterlevnad enbart kan vara ägnad att öka respekten för riksdagen.

Under prövning bör tagas, huruvida icke riksdagens revisorer böra vara berättigade att, därest de så önska, taga del av ovannämnda statliga monopols räkenskaper.

Enär beslut i ovannämnd riktning förutsätter grundlagsändring, anhåller jag,

att riksdagen vill besluta hos regeringen hemställa om utredning härom samt att regeringen under innevarande riksdagsperiod till riksdagen ville inkomma med de förslag, vartill denna utredning giver anledning.'

Motionen hänvisades till andra kammarens femte tillfälliga utskott, som avgav följande betänkande (nr 2):

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 301, har herr Lithander anhållit, att riksdagen ville besluta hos regeringen hemställa om utredning angående åtgärder till förhindrande av att riksdagens ledamöter beklädas med avlönade uppdrag vid statliga monopolföretag m. m. samt att regeringen under innevarande riksdagsperiod till riksdagen ville inkomma med de förslag, vartill denna utredning gäve anledning.

Den nu ifrågavarande motionen avser åvägbringande av ändrade förhållanden i tvenne hänseenden, dels beträffande riksdagsledamöters rätt att inneha avlönat uppdrag vid statligt monopolföretag, dels ock medgivande för riksdagens revisorer att taga del av monopolföretagens räkenskaper.

Frågan om reglering av riksdagsledamöters ställning till statliga monopolföretag har redan tidigare varit föremål för riksdagens prövning. Vid 1930 års riksdag gjorde samme motionär framställning i enahanda syfte. Av skäl, som närmare framgå av vederbörande utskotts utlåtande (bevillningsutskottets utlåtanden nr 20 och 21), lämnades motionerna utan bifall.

I sina ovanberörda uttalanden har bevillningsutskottet i samband med dryftandet av frågan om den lämpligaste formen för organisation av statens verksamhet å ifrågavarande områden erinrat om vissa vid riksdagen framförda önskemål att dessa frågor bleve föremål för omprövning innan den sexårstid ginge till ända, under vilken den föreslagna ordningen vore avsedd att äga bestånd. Utskottet uttalade sig för en sådan utredning och riksdagen gav sin anslutning härtill.

Vid dylikt förhållande utgår utskottet från att de med motionen avsedda spörsmålen inom en icke alltför avlägsen framtid komma under omprövning i ett större sammanhang. Häri torde frågan huruvida statsrevisorerna skola äga rätt att taga del av de statliga monopolens räkenskaper inbegripas. Med hänsyn härtill, och då, så vitt utskottet har sig bekant, några olägenheter icke påvisats av den art att redan nu påkalla ett särskilt ingripande av i motionen angivet slag, anser sig utskottet förhindrat biträda motionen och får för den skull hemställa,

att motionen nr 301 icke måtte föranleda till någon andra kammarens åtgärd.'

Utskottets ordförande samt trenne ledamöter avgåvo följande reservation: 'Med instämmande i utskottets hemställan, att motionen nr 301 icke måtte föranleda till någon andra kammarens åtgärd, anse vi dock, att i utskottets motivering hade bort medtagas följande uttalande:

Utskottet förordar att den utredning rörande de statliga monopolens organisationsformer, som är avsedd att komma till stånd, måtte bliva slutförd inom nuvarande riksdagsperiod samt att vid utredningen även spörsmålet om riksdagsmännens ställning i förhållande till monopolen måtte upptagas till allsidig prövning. Utskottet anser dessutom att vid den blivande utredningen bör behandlas även frågan om rätt för riksdagens revisorer att, vid sidan av redan befintlig revision, taga del av monopolens räkenskaper och förvaltning.'

Andra kammaren biföll med 89 röster mot 83 reservationen. (Se andra kammarens prot. nr 25 den 22 mars 1933 sid. 16.) Motionen blev följaktligen ej behandlad av första kammaren.

Enligt andra kammarens femte tillfälliga utskotts mening utgick utskottet från att de med motionen avsedda spörsmålen inom en icke alltför avlägsen framtid skulle komma under omprövning liksom även frågan huruvida statsrevisorerna skola äga rätt taga del av de statliga monopolens räkenskaper. Enligt mitt förmenande inkluderade icke bevillningsutskottets utlåtanden nr 20 och 21 1930 mina då gjorda yrkanden, vilka av bevillningsutskottet hade avslagits men som jag upprepade i ovannämnda motion nr 301.

Bevillningsutskottets betänkanden nr 20 och 21 1930 berör enligt mitt förmenande andra förhållanden inom aktiebolaget Vin- och spritcentralen samt Tobaksmonopolet, vars oktrojer utlöpa den 31 december 1936, än de som utgjorde föremål för mina yrkanden i motion nr 301, vilket jag också vid debatten i andra kammaren framhöll enligt andra kammarens protokoll nr 25 den 22 mars 1933.

De i min motion nr 301 1933 berörda spörsmålen hava emellertid utöver Tobaksmonopol, Vin- och spritcentral m. m. ytterligare aktualiserats genom regeringens utredningar, som tydligen syfta till fortsatt monopolisering på olika områden.

Jag kan därför icke låta saken bero vid vad bevillningsutskottet eventuellt kan hava avsett i sitt betänkande nr 20 och 21 1930 rörande de båda förstnämnda monopolen.

Även nu anser jag, att en ingående motivering icke är behövlig eller önskvärd beträffande frågan om riksdagsmän skola innehava avlönade uppdrag inom de statliga monopolen eller ej, ty hela spörsmålet gäller rent principiella saker för framtiden — vilken väg, som efter prövning anses vara den riktiga att gå och vilken utveckling som är för den svenska riksdagen den rätta.

Riksdagens ställningstagande till frågan, huruvida i fortsättningen riksdagens egna ledamöter, sedan riksdagen genom beslut om monopolisering ställt näringsutöfvare utanför, äga att i sålunda tillskapade monopol mottaga avlönade uppdrag, bör ej undanskjutas eller ställas på framtiden.

Man får ej glömma, att en fortsatt monopolisering av näringsliv betyder ruin och berövade förvärvsmöjligheter för tusentals svenska medborgare. Dessa kunna ej med likgiltighet se, om ens i enstaka fall, politiska personer, de må vara hur framstående som helst på sina olika områden, men som genom votum eller inflytande kunna medverka att till statsmonopol omvandla fria näringar, sedan mottaga avlönade uppdrag inom dessa hel- eller halvstatliga monopoliseringar, under det att näringarnas gamla utövare ställas utanför hittillsvarande förvärvsmöjligheter.

Det torde, med hänsyn till den för det svenska enskilda näringslivet förödande verkan, som skulle bli följden om regeringens olika monopoliseringsplaner vunne stöd i riksdagen, vara av synnerlig vikt, att riksdagen snarast möjligt fattar ståndpunkt till i föreliggande motion givet yrkande.

Jag ber i övrigt få hänvisa till motiveringen i motion II: 301 1933 samt hemställer,» (se ovanstående yrkande).

Vid den nu fortsatta behandlingen av dessa frågor torde följande särskilt bemärkas.

Riksdagens egna, ur olika partier valda representanter — statsrevisorerna — äga fortfarande ej rätt granska de statliga monopolerna.

Bevillningsutskottet uttalade 1930 i sina utlåtanden nr 20 och 21 att en omprövning av lämpligaste formen för organisation av statens verksamhet å ifrågavarande områden borde ske före oktrotidens utgång 1936.

Härom har hittills ingenting försports, ehuru ny riksdagsperiod inträder, som fördröjer grundlagsändringen på ytterligare fyra år.

Andra kammarens mening den 22 mars 1933 (Prot. nr 25 sid. 16) där med 89 röster mot 83 uttalades:

»Utskottet förordar att den utredning rörande de statliga monopolens organisationsformer, som är avsedd att komma till stånd, måtte bli slutförd inom nuvarande riksdagsperiod samt att vid utredningen även spörsmålet om riksdagsmännens ställning i förhållande till monopolerna måtte upptagas till allsidig prövning. Utskottet anser dessutom att vid den blivande utredningen bör behandlas även frågan om rätt för riksdagens revisorer att, vid sidan av redan befintlig revision, taga del av monopolens räkenskaper och förvaltning.»

Detta andra kammarens uttalande har hittills lämnats obeaktat.

Under ovan anförda förhållanden ber jag få hemställa,

att riksdagen ville besluta hos regeringen hemställa om utredning, huruvida riksdagens ledamöter lämpligen böra innehava avlönade uppdrag inom nuvarande eller blivande hel- eller halvstatliga monopol, samt att regeringen under innevarande riksdag, den sista i perioden, ville inkomma med de förslag, vartill denna utredning giver anledning.

Stockholm den 23 januari 1936.

Edvard Lithander.